

نشریه علمی
پژوهشنامه ادبیات تعلیمی
سال پانزدهم، شماره شصتم، زمستان ۱۴۰۲، ۱۱۵-۸۴

جستاری بر دلالت‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط چهارگانه انسان

زهرا امین‌الرعا،* زینب السادات اطهری**

چکیده

قصه به واسطه ویژگی خیال‌انگیز و مقیاس‌پذیر بودنش با دنیای کودک، ابزاری جذاب و مؤثر در تربیت اخلاقی کودک محسوب می‌شود. مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب یکی از ماندگارترین و موفق‌ترین ادبیات داستانی کودک است که نه تنها در ایران بلکه در جهان شناخته شده است؛ از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی دلالت‌های تربیت اخلاقی مجموعه مذکور براساس روابط چهارگانه انسان انجام شد. در این پژوهش از روش تحلیل محتوای قیاسی استفاده شد و به دلیل سنخیت زیاد با موضوع از جلد پنجم و هشتم این مجموعه صرف نظر شد. بنابراین واحد زمینه تحقیق شامل همه داستان‌های شش جلد باقی‌مانده از این مجموعه و واحد تحلیل شامل نیمی از داستان‌های شش جلد بود. فهرست مقوله‌های مشخص شده چندین بار توسط متخصصان بررسی و بازبینی گردید و بدین ترتیب روایی مقوله‌های شناسایی شده تأیید شد. پایایی مقوله‌ها نیز با بهره‌گیری از

---

* کارشناس ارشد گروه علوم تربیتی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

zamin6713@gmail.com

** استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. (نویسنده مسئول)

zathari@kashanu.ac.ir

تاریخ پذیرش ۱۴۰۲/۱۲/۲۲

تاریخ وصول ۱۴۰۲/۹/۲۸

ضریب اسکات، ۷۷/۹۲٪ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس روش آنتروپی شانون انجام شد. طبق یافته‌ها، تعداد کل فراوانی مربوط به مصادیق دریافت‌شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی عبارت است از ۷۷۲ مورد؛ که از این تعداد بیشترین فراوانی به «ارتباط با خود» و کمترین فراوانی به «ارتباط با خلقت» مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی، مؤلفه ارتباط با خود نیز بیشترین اهمیت را دارد و سایر مؤلفه‌ها به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: «ارتباط با خلق»، «ارتباط با خدا» و «ارتباط با خلقت». این یافته‌ها نشان داد که مرکز توجه نویسنده در انتخاب داستان‌ها بیشتر بر خودشناسی و مردم‌شناسی بوده و از آنجاکه دو جلد ۵ و ۸ در این مجموعه به مسئله ارتباط با خداوند مربوط است، به خداشناسی به‌طور مستقل نیز پرداخته شده است؛ بنابراین برای جبران نقصان این مجموعه در ارتباط با خلقت، تألیف کتب داستانی مربوط، ضرورت دارد. درنهایت استفاده از این مجموعه داستانی در تألیف و تدوین سایر کتب به‌ویژه کتب درسی پیشنهاد می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: تربیت اخلاقی، کودک، داستان، روابط چهارگانه انسان.

۱. مقدمه

از نظر اندیشمندان، تنها راه سعادت جامعه بشری، اخلاقمند کردن جامعه است (فرهود، ۱۳۸۶). باوم‌هارت^۱ اخلاق را چنین تعریف می‌کند: «اخلاق به معیارهای مستدل درست و نادرست اشاره دارد که آنچه را انسان‌ها باید انجام دهند، معمولاً از نظر حقوق، تعهدات، منافع برای جامعه، انصاف یا فضایل خاص، تجویز می‌کند.» و در تعریف دیگری از اخلاق با تکیه بر عمل‌گرایی «اخلاق به معنای تلاش مستمر برای مطالعه باورهای اخلاقی و رفتار اخلاقی خود، و تلاش برای اطمینان از این است که ما و نهادهایی که در شکل‌دهی به آن‌ها کمک می‌کنیم، مطابق با معیارهای معقول و مستحکم عمل کنیم» (باوم‌هارت، ۱۹۶۸: ۹۱-۹۵). نگاه عمل‌گرانه به اخلاق بازتاب ویژه‌ای در آثار اندیشمندان فارسی‌زبان همچون فردوسی، مولانا، حافظ، نظامی گنجوی و... دارد. این اندیشمندان در آثار خود به ابعاد نظری ارزش‌های اخلاقی و اصول اخلاقی عملی در قالب اشعار و داستان پرداخته‌اند (فرهود، ۱۳۸۶).

اما فراگیری رفتارهای اخلاقی گام اول است و پذیرفتن و باور داشتن ارزش‌های نیک، آغاز کردار اخلاقی خواهد بود. یکی از راه‌های ایجاد انگیزه برای پذیرش و باور داشتن به این ارزش‌ها، تربیت است. تربیت تلاشی مداوم برای رشد و تعالی تدریجی چیزی از مرحله نقصان به مرحله کمال شناخته می‌شود. تعلیم و تربیت در طول تاریخ بشر مورد توجه بوده است. اما درهم‌تنیدگی فرایند تربیت و اخلاق موجب شد که مرز مشخصی در گذشته میان این دو تصور نشود و اخلاقی بودن به مثابه تربیت‌یافتگی انگاشته شود؛ به طوری که خواجه نصیرالدین طوسی (۶۶۳ق) چنین می‌نویسد: «تربیت صنعتی است که از طریق آن مدارج عالیة انسانی فراهم می‌آید و پست‌ترین مراتب انسانی به کامل‌ترین رتبه خود می‌رسند». اما امروزه، جدانگاری فرایند اخلاق و تربیت تردیدناپذیر است. بر همین اساس عالمان اخلاق به رفتارها و اعمال انسان از منظر اخلاقی به نحوی می‌نگرند که بسیار فراتر از اعمال طبیعی و عادی می‌باشد؛ به طوری که کار تربیتی و فرایند تربیت علاوه بر اعمال اخلاقی، اعمال طبیعی و رفتار عادی را نیز پوشش می‌دهد (ذوالفقاری، ۱۳۸۸)؛ به این دیدگاه تربیت اخلاقی گفته می‌شود.

بهشتی (۱۳۹۰: ۵) تربیت اخلاقی را این‌گونه تعریف می‌کند: «برانگیختن، فراهم ساختن و به کار بستن سازوکارهای آموزشی و پرورشی در جهت دریافت گزاره‌های اخلاقی و شناختن و شناساندن فضایل و رذایل و زمینه‌سازی برای ایجاد نگرش و روی آوردن به اخلاق حسنه و تقید و پایبندی و عینیت دادن ارزش‌های اخلاقی به منظور رسیدن به سعادت و کمال جاودانه، تربیت اخلاقی نام دارد.» این ارزش‌های اخلاقی را در اصطلاح مؤلفه‌های تربیت اخلاقی می‌نامند. مؤلفه‌های تربیت اخلاقی عناصر و عواملی هستند که در فرایند تربیت و توسعه اخلاقی افراد نقش دارند و به فراخور هر دیدگاه متنوع‌اند (به نقل از مک‌کینون و فیلا،^۱ ۲۰۱۸).

یکی از دیدگاه‌های قدیمی و البته پرطرفدار مربوط به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی، دیدگاهی است که اولین بار در قرن چهاردهم توسط پترارک^۲ به صورت کامل و صریح در متون غربی ارائه شده است. در این دیدگاه، مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در واقع مترتب بر

1. MacKinnon & Fiala

2. Petrarch

روابط چهارگانه انسانی است. این روابط چهارگانه در جوانب مختلفی از زندگی فردی و اجتماعی انسان تعیین‌کننده‌اند و می‌توان آن‌ها را در مصادیقی همچون رابطه با خود، رابطه با خانواده، رابطه با جامعه ملی، و رابطه با محیط‌زیست و دانش‌ها و معانی غیرمادی، رابطه با خداوند و دین مشاهده نمود.

باین‌حال در یک دسته‌بندی کلی، روابط انسانی به‌عنوان مؤلفه‌های تربیت اخلاقی به چهار دسته کلی تقسیم می‌شوند: ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت. در فلسفه مدرن و در طول دوره‌های مختلف تاریخ، فلاسفه مدرن مانند روسو،^۱ کانت، و هگل^۲ نیز به مفاهیم اخلاقی و تعادل در ارتباطات انسان اشاره کرده‌اند (مک‌کینون و فیلا، ۲۰۱۸). مفهوم تربیت اخلاقی براساس روابط چهارگانه انسان، به‌طور رسمی در دهه ۱۹۷۰ توسط محمدتقی جعفری در ایران مطرح شد. این مفهوم در زمان انقلاب اسلامی در ایران و در قالب تلاش‌هایی برای تعیین چهارچوب‌های تربیت اخلاقی و اجتماعی برای جامعه به وجود آمد. از آن زمان به‌بعد، این مفهوم به‌عنوان یک فرهنگ تربیتی و اخلاقی در ایران توسعه یافت و در آموزش‌ها، کتب درسی و سخنرانی‌های تربیتی نقش مهمی داشته است (حسنی، ۱۳۹۳).

اما در مورد آغاز دوران تربیت اخلاقی، نراقی در کتاب *طاق‌دیس*، دو نکته مهم را مورد توجه قرار می‌دهد: ۱. تربیت اخلاقی باید از همان آغاز کودکی شروع شود؛ ۲. داشتن مربی کارآمد در تربیت اخلاقی اهمیت دارد. وی تأکید دارد که مربی اخلاقی باید اهل فضل و اخلاق باشد (ابوجعفری، ۱۳۸۰). در راستای تربیت اخلاقی کودک تحقیقات ژان پیاژه^۳ و لورنس کلبرگ^۴ نشان می‌دهد که تربیت اخلاقی باید به شیوه‌هایی انجام شود که مطابق با نیازها و ویژگی‌های هر کودک باشد. این نه‌تنها مفهوم احترام متقابل را در محیط تربیتی ترویج می‌کند، بلکه به کودکان اجازه می‌دهد قوانین اخلاقی را به‌طور مستقل و خودجوش برای خودشان تعیین کنند (بهشتی و شکری‌نیا، ۱۳۹۰).

از میان روش‌های تربیتی کودکان، داستان و قصه به‌دلیل فراگیر بودن آن‌ها، نقشی بسیار متمایز از سایر روش‌ها در تربیت اخلاقی کودک ایفا می‌کند. این ابزار به کودکان کمک

1. Rousseau

2. Hegel

3. Jean Piaget

4. Lawrence Kohlberg

می‌کند تا به صورت طبیعی و با لذت اصول اخلاقی را یاد بگیرند و درک بهتری از مفاهیم اخلاقی داشته باشند. همچنین، این داستان‌ها می‌توانند کودکان را به تفکر اختیاری و تصمیم‌گیری در مورد انتخاب‌های اخلاقی ترغیب کنند (جیمز،^۱ ۲۰۱۰).

از نگاه چتمن^۲ (۱۹۷۸)، قصه‌ها با ویژگی‌ها و خصوصیات منحصر به فرد خود از جمله شخصیت‌ها و قهرمانان، موضوعات و ارزش‌ها، ساختار و سبک از دیگر آثار ادبی متمایز می‌شوند. پویایی این حوزه ادبی منجر به نشر آثار ارزشمندی در انواع مختلف شده است. ذوالفقاری (۱۳۸۸) یک طبقه‌بندی شامل داستان‌های فنون و رسوم کشورداری مانند حکایت‌های سیاست‌نامه (سیرالملوک) خواجه نظام‌الملک طوسی، داستان‌های عرفانی و مذهبی مانند حکایت‌های اسرار التوحید، داستان‌های تمثیلی و نمادین مانند عقل سرخ سهروردی، داستان‌های تاریخی و اخلاقی مانند گلستان سعدی، داستان‌های تاریخی مانند قصه‌های تاریخ بیهقی تألیف ابوالفضل محمد بیهقی، داستان‌های تعلیم و تربیت مانند قابوس‌نامه اثر عنصرالمعالی، داستان‌هایی براساس امثال و حکم مانند جامع التمثیل حبله‌رودی داستان‌های متنوع دارای محتوای گوناگون مانند جوامع الحکایات و لوامع الروایات عوفی و داستان‌های عامیانه مانند سمک عیار را پیشنهاد می‌دهد.

با توجه به این حجم از تنوع داستان‌ها به یقین انتخاب داستانی که بتواند متناسب با سطح درک کودک باشد، می‌تواند انتخابی چالش‌برانگیز برای والدین و مربیان باشد؛ لذا نیاز به تقسیم‌بندی ادبیات کودک و نوجوانان ضروری خواهد بود. در حال حاضر بهترین و تنها راهنما و مرجع انتخاب کتاب برای کودک که با در نظر گرفتن ویژگی‌های شخصیتی کودکان و نوجوانان از نظر روان‌شناسان تنظیم و تثبیت شده، شامل گروه‌های سنی «الف»، «ب»، «ج»، «د» و «ه» است. این تقسیم‌بندی منجر به رعایت الزاماتی در نشر ادبیات کودک خواهد شد تا این آثار متناسب با روحیه و ذهن کودک قرار گیرند (کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۵).

از میان آثار مختلفی که براساس این تقسیم‌بندی تاکنون به نشر رسیده‌اند، مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب نوشته مهدی آذریزدی (۱۳۳۵) است.

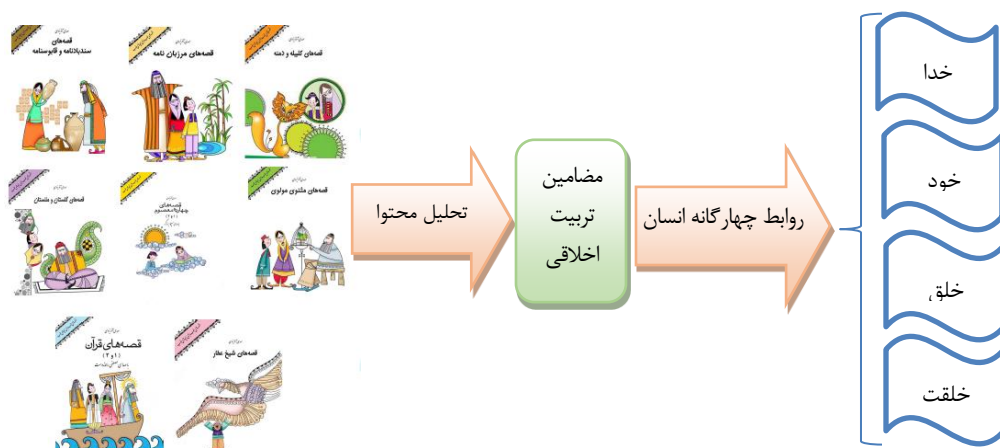
---

1. James
2. Chatman

آذریزدی به‌خاطر این اثر در سال ۱۳۴۲ (۱۹۶۷م)، برندهٔ جایزهٔ یونسکو و سال ۱۳۴۵ نیز جایزهٔ سلطنتی کتاب سال را از آن خود کرد (حدادی و کمال‌الدینی، ۱۳۹۸). این مجموعه تاکنون، ۶۴ بار تجدید چاپ شده و شامل ۸ جلد است. جلد اول شامل ۲۵ داستان از قصه‌های کلیله و دمنه و مربوط به گروه سنی پایان دبستان و دورهٔ راهنمایی است. جلد دوم شامل ۲۱ قصه از کتاب *مرزبان‌نامه* انتخاب و بازنویسی شده است. جلد سوم شامل ۲۴ قصه از *سندبادنامه* و *قابوس‌نامه* است. جلد چهارم این مجموعه برای گروه سنی «ج» (چهارم و پنجم دبستان) و «د» (دورهٔ راهنمایی) و شامل ۲۴ داستان کامل و مجزا، برگرفته از حکایت‌های شیرین و آموزندهٔ *مثنوی مولوی* است. جلد پنجم این مجموعه شامل ۱۸ قصهٔ قرآنی است. جلد ششم دارای ۲۱ داستان برگزیده از آثار شیخ عطار است که به بیان ساده و قابل فهم برای کودکان نوشته شده است. جلد هفتم دارای داستان‌هایی را از *گلستان سعدی* و مجموعه‌هایی را که بعد از *گلستان* نوشته شده و بسیار شبیه *گلستان سعدی* است، در بر می‌گیرد. آخرین جلد نیز شامل قصه‌هایی از زندگانی چهارده معصوم (ع) است که از کتب مختلفی جمع‌آوری شده است.

این مجموعه داستانی با پوشش دادن ارزش‌های اخلاقی در قالب قصه و داستان تلاش دارد تا فرصتی در راستای نهادینه کردن ارزش‌های اخلاقی به‌صورت خودآموز در میان کودکان ایجاد کند. میزان موفقیت این مجموعه در رسیدن به این هدف زمانی قابل ارزش‌گذاری است که پیش از آن محتوای این مجموعهٔ داستانی از منظر تربیت اخلاقی براساس مؤلفه‌های روابط چهارگانه مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. لذا پژوهشی با هدف جستاری بر دلالت‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط چهارگانهٔ انسان ضرورت می‌یابد تا بدین‌وسیله، جنبه‌های مختلف این اثر و تأثیرگذاری آن بر تربیت کودکان را نشان دهد و به‌عنوان معیاری در تعیین کیفیت و اثرگذاری سایر آثار ادبیات کودک و راهنمایی برای سایر فعالان حوزهٔ ادبیات کودک و نوجوان برای نشر آثار مفیدتر و بهتر از گذشته باشد.

شکل ۱ چهارچوب مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۱: چهارچوب مفهومی پژوهش (پژوهشگران، ۱۴۰۲)

۲. پیشینه پژوهش

پیشینه این پژوهش دو دسته آثار داخلی و خارجی را در بر می‌گیرد. آثار داخلی عبارت‌اند از:

- «مقایسه درون‌مایه اخلاقی حکایات کلیله و دمنه و داستان‌های هانس کریستین اندرسن» (دهقان و سامانی، ۱۳۹۳)؛ یافته‌ها نشان داد که پیام‌های اخلاقی موجود در حکایات کلیله و دمنه، با تأکید بر مفاهیمی نظیر محافظت از منافع شخصی، پیروی از راهبردهای عمل‌گرایانه و اهمیت تدابیر حفظ‌کننده، به‌عنوان مسیری برای رشد فردی و دستیابی به اهداف شخصی، مؤثر و کارآمد است.
- «مفاهیم اخلاقی در آیین داستان‌های ترجمه‌شده برای کودکان و نوجوانان» (محمدی و سیفی، ۱۳۹۴)؛ بیش از نیمی از داستان‌ها به تبیین مفاهیم اخلاقی شخصی همچون مهربانی نسبت به حیوانات، راست‌گویی، امانت‌داری و موارد مشابه، با هدف آموزش به کودکان و نوجوانان، اختصاص داده شده است. در دامنه‌های مختلف اخلاقی، مسائلی مرتبط با اخلاق فردی، به‌ویژه مفهوم مهربانی نسبت به حیوانات، در زمینه اخلاق خانوادگی و اخلاق اجتماعی بیشترین توجه را به خود جلب کرده‌اند.
- «تربیت اخلاقی مبتنی بر ادبیات داستانی: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی» (دهقانی و بلندهمتان، ۱۳۹۶)؛ نتایج پژوهش نشان داد که کتب فارسی در همه پایه‌ها،

دارای بیشترین تعداد داستان و مفاهیم اخلاقی است. از میان پانزده مفهوم اخلاقی، تنها «رفتار نیک، نوع دوستی و تلاش و پشتکار» به عنوان عواملی که به انسجام و ادامگی مفاهیم کمک می‌کنند، به صورت کمی و کیفی مطلوب در نظر گرفته شده‌اند. سایر مفاهیم در تکرار و چیدمان مناسب در پایه‌های مختلف حاضر نیستند.

- «بررسی تأثیر قصه‌گویی بر هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان دختر کلاس اول ابتدایی» (کهریزه و همکاران، ۱۳۹۷)؛ با توجه به نتایج این مطالعه، مشخص شده است که فعالیت قصه‌گویی تأثیر مثبتی بر افزایش هوش اخلاقی در دانش‌آموزان دختر مقطع ابتدایی کلاس اول داشته است و انتقال پیام‌های اخلاقی از طریق داستان‌ها به کودکان باعث افزایش تدریجی هوش اخلاقی آن‌ها می‌شود.

- «بررسی تأثیر آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر بخشودگی بین فردی دانش‌آموزان پسر پایه ششم ابتدایی» (قدم‌پور و همکاران، ۱۳۹۷)؛ نتایج نشان می‌دهد که در گروه آزمایش افزایش معناداری در زمینه بخشش بین فردی نسبت به گروه کنترل رخ داده و ارائه آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی تأثیر اثربخشی بر بخشش بین فردی دانش‌آموزان داشته است.

- «مطالعه اثربخشی آموزش ارزش‌های اخلاقی (از طریق قصه‌گویی و پویانمایی) بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی» (محمدی نصرآبادی و همکاران، ۱۳۹۸)؛ نتایج مطالعه نشان داد که از دیدگاه والدین، آموزش ارزش‌های اخلاقی به کودکان از طریق کارتون (به‌ویژه در پسران) و قصه‌گویی (به‌ویژه در دختران) به طریق قابل توجهی باعث تقویت مهارت‌های اجتماعی آن‌ها در محیط غیررسمی خانه می‌شود. از دیدگاه مربیان، آموزش ارزش‌های اخلاقی از طریق قصه‌گویی به طریق معناداری به پیشرفت مهارت‌های اجتماعی کودکان در محیط رسمی آموزشگاه منجر می‌شود.

- «بررسی مؤلفه‌های رشد اخلاقی کودک در داستان‌های احمدرضا احمدی (با رویکرد به نظریه یادگیری اجتماعی)» (نوعی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ یافته‌ها اشاره دارد که نویسنده با استفاده از مؤلفه‌هایی مانند «سرمشق‌دهی و معرفی الگوی عملی»، «مقابله شخصی کودک با موقعیت‌های اخلاقی / غیر اخلاقی»، «تقویت و تثبیت رفتار اخلاقی» و

«به‌کارگیری بازی وانمودی»، تنوع موضوعات اخلاقی و تعلیمی ازجمله تعاون و کمک به یکدیگر، احترام به حقوق حیوانات، صلح‌جویی، محبت ورزیدن به هم‌نوع، هویت‌جویی و بازگشت به خویشتن واقعی را در داستان‌های کودکان ترسیم و بازگو کرده است و در ارائه رویکردهای تعلیمی خود تأکید کرده که محیط اطراف تأثیرگذار بر فرایند رشد و تکوین اخلاقی و شخصیتی کودکان است و نقش عوامل خارجی در جهت‌گیری سویه‌های تربیتی این گروه سنی مؤثر است.

– «تحلیل محتوای کیفی متون کتب فارسی مقطع ابتدایی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ براساس پرداختن به فضایل سه‌گانه اخلاق اسلامی» (توسلی و مشیدی، ۱۴۰۰)؛ نتایج پژوهش به‌وضوح نشان می‌دهد که در تعالیم اسلامی و ارزش‌های اخلاقی، دو بُعد نظری و کاربردی (عمل اخلاقی) اهمیت دارند و تعامل بین دو بُعد نظری و عملی می‌تواند به توسعه ارزش‌های اخلاقی فرد کمک کند. در مقایسه با متون کتاب فارسی مقطع ابتدایی، تعالیم اخلاق اسلامی دارای تأکید بر اصول و فضایل اخلاقی به‌صورت همزمان با کاربرد آن‌ها در زندگی روزمره است. تفاوت‌هایی نیز بین تفسیر اصطلاحات اخلاقی و ارزش‌ها در تعالیم اسلامی و در کتب فارسی مشاهده می‌شود. مفاهیمی مانند شجاعت، صداقت و خیرخواهی در دو دسته متفاوت بازتاب یافته‌اند. در زمینه اخلاقی، دیدگاه‌ها و تفسیرها می‌توانند تأثیراتی متفاوت در مفهوم‌سازی ارزش‌های اخلاقی داشته باشند و این مهم است که مفاهیم اخلاقی به‌درستی در تعلیم و تربیت جامعه ارائه شوند.

– «ارزش‌های تربیتی داستان، در ادبیات کودکان و نوجوانان» (حیب‌وند، ۱۴۰۱)؛ کتب غیردرسی، به‌ویژه داستان‌ها و شعرها، بیشترین تأثیر را در پیشرفت و توسعه استعداد‌های کودکان و نوجوانان دارند. داستان‌ها نقش مهمی به‌عنوان ابزار برای انتقال تخیلات کودکان و رسیدن به هدف‌های بزرگ‌تر دارند.

– «تحلیل آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریزدی» (کریمی و همکاران، ۱۴۰۲)؛ نتایج نشان داد که در داستان‌های مشتق‌شده از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه تعداد ۳۹۰ آموزه تربیتی در مؤلفه‌های

هفت‌گانه تربیت شناسایی شده‌اند. آموزه‌های مرتبط با تقویت عقلانیت و خردورزی، تربیت اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و اقتصادی به‌ترتیب از مهم‌ترین موارد تربیتی در محتوا قرار گرفته‌اند و توصیه می‌شود که از این آموزه‌ها برای تربیت در این ابعاد استفاده گردد. با این حال، به دلیل کمبود یا نبود محتوای کافی در زمینه تربیت جنسی و پس از آن تربیت سیاسی، توصیه نمی‌شود که از این داستان‌ها برای تربیت کودکان در این دو زمینه استفاده گردد.

آثار خارجی پیشینه پژوهش نیز عبارت‌اند از:

- «آیا خدا آن را واقعی می‌کند؟ اعتقاد کودکان به داستان‌های مذهبی از سنت یهودی-

مسیحی» (وادن و وولی،^۱ ۲۰۱۱)؛ نتایج نشان داد که درباره داستان‌های مذهبی، کودکان سطوح بالاتری از باور به واقعیت داشتن شخصیت‌ها و رویدادها نسبت به داستان‌های غیرمذهبی دارند و این تفاوت با افزایش سن تقویت می‌شود. کودکانی که خداوند را به‌عنوان توضیحی برای وقایع مذهبی معرفی می‌کردند، به درجات بالاتری به واقعی بودن آن رویدادها اعتقاد داشتند. همچنین آشنایی کودکان با داستان و تأثیر دین‌داری خانواده بر پاسخ‌های کودکان نیز تأثیرگذار بوده است؛ در نتیجه، وجود خداوند در داستان‌ها تأثیر مثبتی بر باورهای کودکان به واقعیت شخصیت‌ها و رویدادهای داستان دارد.

- «آیا داستان‌های اخلاقی کلاسیک می‌توانند صداقت را در کودکان تقویت کنند؟»

(لی،^۲ ۲۰۱۴)؛ یافته‌ها نشان می‌دهد که داستان‌های اخلاقی کلاسیک سبب تقویت صداقت در کودکان نمی‌شوند و در ادامه با بررسی بیشتر بر داستان‌هایی همچون داستان «جورج واشنگتن» مشاهده شد وقتی که داستان بر پیامدهای مثبت صداقت تأکید دارد، اثربخشی بیشتری برای ترویج صداقت خواهد داشت. در ادامه با انجام تغییراتی در داستان برای تأکید بر پیامدهای منفی عدم صداقت مشاهده شد که اثربخشی داستان برای ترویج صداقت از بین رفته است.

---

1. Vaden & Woolley

2. Lee

- «یادگیری از داستان‌ها: رشد حساسیت کودکان به ساختار علی جهان‌های خیالی» (واکر^۱ و همکاران، ۲۰۱۵)؛ نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در سه‌سالگی، کودکان به ساختار اساسی داستان حساس‌اند. زمانی که داستان‌ها دنیای تخیلی را به‌نحوی شبیه به واقعیت بازترسیم کنند، کودکان تمایل بیشتری به تعمیم محتوای داستان به واقعیت نشان می‌دهند. علاوه بر این، کودکان در سه تا پنج‌سالگی به‌خوبی قادرند بین داستان‌های واقعی و داستان‌های خارق‌العاده تمایز قائل شوند.

- «رشد اخلاقی در اوایل کودکی: خیرخواهی و مسئولیت‌پذیری در چارچوب ادراکات و تأملات کودکان» (یالسن^۲ و همکاران، ۲۰۲۱)؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که کودکان پیش‌دبستانی ممکن است نه‌تنها ارزش‌های اخلاقی را نتیجه‌گرا درک کنند، بلکه قصد انجام اعمال اخلاقی را نیز داشته باشند. کودکان ارزش‌های اخلاقی را نه‌تنها با انسان‌ها، بلکه با طبیعت و گیاهان نیز مرتبط می‌دانند، که این نشان‌دهنده این است که تفکر اخلاقی جهانی در این کودکان در حال رشد به‌وضوح قابل توسعه است.

- «تحلیل تأثیر روش‌های قصه‌گویی بر رشد دینی و اخلاقی دوران کودکی» (رسمینی^۳ و همکاران)؛ نتایج نشان داد که با انجام این روش‌ها، معدل رشد مذهبی/ اخلاقی کودکان افزایش یافته است. بنابراین توصیه می‌شود که معلمان دوره ابتدایی مهارت‌های قصه‌گویی خود را به‌طور مداوم تقویت کنند. این تقویت مهارت‌های قصه‌گویی می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا توانمندی‌ها و پتانسیل‌های بالقوه کودکان را به‌ویژه در حوزه‌های رشد اخلاقی و مذهبی دوران کودکی تقویت کنند.

- «تحلیل محتوای داستان‌های پیش‌دبستانی دربارهٔ صداقت» (دل و اوزتپ^۴، ۲۰۲۱)؛ در اکثر داستان‌ها برای ترویج مفهوم صداقت، تمرکز بیشتری بر «صداقت و اثرات مثبت

آن» وجود دارد و از «عدم صداقت و پیامدهای منفی آن» برای تأکید بر اهمیت صداقت استفاده می‌شود.

- «تحلیلی بر میزان اثرگذاری تصاویر کتاب‌های مصور بر تربیت اخلاقی کودکان» (ژائو،^۱ ۲۰۲۱)؛ کتاب‌های مصور به‌عنوان ابزاری مؤثر در تربیت اخلاقی مورد تأیید قرار می‌گیرند. معلمان می‌توانند با توجه به عملکرد اخلاقی دانش‌آموزان، محتوای کتاب‌های مصور را به‌صورت هدفمند انتخاب کنند. استفاده از کتاب‌های مصور می‌تواند ارتباط معلم و دانش‌آموز را تقویت کرده و به افزایش تأثیربخشی تربیت اخلاقی کمک کند.

- «داستان‌های بشردوستانه: تحلیل انتقادی از چگونگی بازنمایی شهروندی بشردوستانه در کتاب‌های تصویری کودکان - مشکلات و احتمالات» (بادی^۲ و همکاران، ۲۰۲۳)؛ در اکثر ادبیات معاصر کودک، مفهوم بشردوستی به‌عنوان یک عمل فردی با مسئولیت شخصی معرفی شده است و از تمرکز بر اعمال فردی شامل «مهربانی و سخاوتمندی» و روابط عمومی کودک که شامل روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی او می‌شوند کاملاً چشم‌پوشی می‌شود. بسیاری از داستان‌ها به نقدهای جنسیتی، نژادی، سستی و کلیشه‌ای پایبندند.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون تحقیقی با هدف مطالعه حاضر یا مورد مشابهی انجام نشده است؛ بنابراین با توجه به خلأ احساس شده و اهمیت و ضرورت انجام چنین پژوهشی و اهداف در نظر گرفته شده این پژوهش به دنبال پاسخ به سؤال زیر است:

میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط چهارگانه انسان (ارتباط انسان با خدا، خود، خلق و خلقت) چقدر است؟

۳. روش شناسی پژوهش

تحقیق صورت گرفته از نوع کاربردی است و واحد زمینه شامل شش جلد منتخب از مجموعه هشت جلدی کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب است که در مجموع حاوی ۹۵۱ صفحه و ۱۳۰ داستان است. واحد تحلیل^۱ نیز در پژوهش حاضر شامل نیمی از داستان‌های هر کدام از شش جلد منتخب است که در مجموع شامل ۶۴ داستان در ۴۲۱ صفحه است. جدول (۳) واحد زمینه و واحد تحلیل در این پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول (۳): واحد زمینه و تحلیل پژوهش (پژوهشگران، ۱۴۰۲)

شماره جلد	عنوان کتاب	واحد زمینه		واحد تحلیل	
		تعداد قصه‌ها	تعداد صفحات	تعداد کل قصه‌های نمونه‌گیری شده	تعداد صفحات
۱	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از کلیله و دمنه)	۲۵	۱۳۳	۱۲	۶۲
۲	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از مرزبان‌نامه)	۲۱	۱۵۳	۱۰	۷۳
۳	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از سندبادنامه و قابوس‌نامه)	۲۴	۱۴۴	۱۲	۶۶
۴	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از مثنوی)	۲۴	۱۷۰	۱۲	۶۳
۶	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از شیخ عطار)	۲۱	۱۶۸	۱۰	۷۹
۷	قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (قصه‌هایی از گلستان و بوستان)	۱۵	۱۸۳	۸	۷۸
مجموع		۱۳۰	۹۵۱	۶۴	۴۲۱

محققان برای گردآوری داده‌ها از روش تحلیل محتوا^۲ با رویکرد قیاسی^۳ یا جهت‌دار مبتنی بر نظریه مایرینگ^۴ استفاده کرده‌اند. در همین راستا پژوهشگران مقوله‌های مرتبط با

1. Analysis unit
2. Content Analysis
3. Directional Approach
4. Meiring's Theory

هریک از روابط چهارگانه انسانی را از میان مقالات و کتب تربیتی مختلف استخراج کرده و فهرستی از آن‌ها را با عنوان فهرست واریسی تهیه نموده‌اند که به منظور رفع هرگونه ابهام، ناهم‌خوانی و یا جافتادگی این مقوله‌ها چندین بار توسط متخصصان مورد بحث، حذف، اضافه و ادغام قرار گرفت و در نهایت روایی آن‌ها تأیید شد.

در جدول (۴) فهرست واریسی مقوله‌هایی که برای هر مؤلفه از روابط چهارگانه انسانی تهیه شده است، مشاهده می‌شود.

جدول (۴): فهرست واریسی مؤلفه‌ها و مقوله‌های مرتبط (پژوهشگران، ۱۴۰۲)

ردیف	مؤلفه‌ها	مقوله‌ها
۱	ارتباط با خداوند	۱. ستایش و نیایش خداوند؛ ۲. توبه و انابه کردن به درگاه خداوند؛ ۳. خداشناسی و ایمان به وجود خداوند؛ ۴. پرستش خداوند و اطاعت از اوامر خداوند؛ ۵. توکل به خدا؛ ۶. مرگ‌باوری؛ ۷. ایمان به قضا و قدر؛ ۸. اخلاص داشتن در نیت و عمل
۲	ارتباط با خود	۱. سفر کردن؛ ۲. قناعت داشتن و حسابگری؛ ۳. پرسشگری؛ ۴. علم‌ورزی؛ ۵. وقت‌شناسی؛ ۶. زیرکی؛ ۷. خردورزی؛ ۸. ثبات قدم داشتن در راه هدف؛ ۹. مثبت‌اندیشی؛ ۱۰. دوراندیشی؛ ۱۱. صبر کردن؛ ۱۲. پندپذیری؛ ۱۳. تلاش و کوشش در زندگی (کسب رزق حلال)؛ ۱۴. صیانت از جان (اعتماد نکردن به دشمن)؛ ۱۵. پرهیز از خرافه‌پرستی؛ ۱۶. وفای به عهد؛ ۱۷. فروتنی؛ ۱۸. کنترل خشم؛ ۱۹. حق‌طلبی
۳	ارتباط با خلق	۱. سخاوت؛ ۲. انتخاب دوست و همراه دانا؛ ۳. شایسته‌سالاری؛ ۴. مشورت کردن با افراد دانا؛ ۵. حسن خلق؛ ۶. نقد کردن و مخالفت با نادرستی؛ ۷. انصاف در برخورد با دیگران؛ ۸. ظلم نکردن به مردم؛ ۹. صلح‌طلبی؛ ۱۰. محک زدن دیگران؛ ۱۱. رعایت ادب و احترام؛ ۱۲. عشق‌ورزی به خانواده؛ ۱۳. وفای به عهد؛ ۱۴. نصیحت کردن؛ ۱۵. سلام کردن؛ ۱۶. سپاسگزاری؛ ۱۷. قانون‌مداری؛ ۱۸. کمک به دیگران؛ ۱۹. وظیفه‌شناسی؛ ۲۰. راست‌گویی و درستکاری؛ ۲۱. اقرار به نادانی (نقدپذیری)؛ ۲۲. خوش‌مشربی؛ ۲۳. مهمان‌نوازی
۴	ارتباط با خلقت	۱. نگهداری از حیوانات؛ ۲. رعایت حقوق حیوانات

با مشورت متخصصان، دو جلد از این مجموعه شامل جلد ۵ (قصه‌هایی از قرآن) و جلد ۸ (قصه‌هایی از معصومین) که زمینه قرآنی و دینی داشت، از روند تحلیل حذف شد. با توجه به واحد تحلیل در نظر گرفته شده نیمی از قصه‌های هر جلد از کتاب‌های باقی‌مانده انتخاب شد و با مطالعه و بررسی محتوای متن هر داستان، مصادیقی از مضامین اخلاقی در محتوای هر داستان براساس فهرست واریته تهیه شده استخراج شد؛ به طوری که هر داستان توسط پژوهشگران به طور میانگین پنج بار مورد مطالعه قرار گرفت. برای مطالعه و تحلیل هر قصه در هر بار بسته به طولانی بودن محتوای قصه، ۱۰ تا ۳۰ دقیقه زمان توسط پژوهشگران وقت صرف شد که این میزان به طور متوسط ۲۰ دقیقه برای هر داستان بود. لذا این مطالعه در مجموع به طور میانگین بالغ بر «۶۵۵۰ دقیقه» معادل «۱۰۹/۱۶ ساعت» در مدت سه ماه توسط پژوهشگران صورت گرفت. بعد از بازبینی نهایی توسط نویسندگان روایی مقوله‌های شناسایی شده مورد تأیید قرار گرفت و نتایج این مطالعه در چهار فایل اکسل که هر کدام مربوط به یکی از مؤلفه‌های روابط چهارگانه انسان بود، در ستون‌هایی شامل مؤلفه، مقوله، مصداق، شماره جلد، شماره صفحه و فراوانی وارد شد. ضریب پایایی نیز با استفاده از فرمول اسکات^۱ ۰/۷۷۹۲ تعیین شد. در نهایت تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با روش آنتروپی شانون^۲ انجام شد.

۴. یافته‌های پژوهش

در این قسمت نتایج حاصل از تحلیل داده‌های گردآوری شده در قالب آمار توصیفی ارائه می‌شود. سپس با بهره‌گیری از روش آنتروپی شانون، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت اطلاعات به دست آمده تعیین می‌گردد.

سؤال اول پژوهش: میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط چهارگانه انسان چقدر است؟

1. Scott Coefficient
2. Shannon Entropy

جدول (۶): میزان فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هر مؤلفه از روابط چهارگانه انسان

مؤلفه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
ارتباط با خلقت	۱۴	۱/۸۱	۰/۵۳۲	۰/۱۷۵
ارتباط با خود	۳۷۰	۴۷/۹۳	۰/۹۱۳	۰/۳۰۰
ارتباط با خلق	۳۴۰	۴۴/۰۴	۰/۸۹۶	۰/۲۹۵
ارتباط با خدا	۴۸	۶/۲۲	۰/۷۰۱	۰/۲۳۰
جمع	۷۷۲	۰/۱۰۰		۱

همان‌گونه که در جدول (۶) بیان شده، تعداد کل فراوانی مربوط به مصادیق دریافت‌شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط چهارگانه انسان عبارت از ۷۷۲ مورد است. از این تعداد بیشترین فراوانی به «ارتباط با خود» با مجموع فراوانی ۳۷۰ مورد (۴۷/۹۳٪) و کمترین فراوانی به «ارتباط با خلقت» با مجموع فراوانی ۱۴ مورد (۱/۸۱٪) مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی مؤلفه «ارتباط با خود» با بار اطلاعاتی ۰/۹۱۳ و ضریب اهمیت ۰/۳۰۰ بیشترین اهمیت را دارد و سایر مؤلفه‌ها به ترتیب اولویت عبارت از: ارتباط با خلق، ارتباط با خدا و ارتباط با خلقت.

سؤال دوم پژوهش: میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط انسان با خداوند چقدر است؟

جدول (۷): میزان فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه ارتباط با خداوند

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
ستایش و نیایش خداوند	شکرگزاری پیر چنگی از خداوند دعا کردن مرد چوپان	۱۰	۲۰/۸۳	۰/۴۱۲	۰/۱۲۱
توبه و انابه کردن به درگاه خداوند	پشیمانی تاجر از شرط‌بندی پناه بردن مرد از نادانی به خدا	۳	۶/۲۵	۰/۵۶۵	۰/۱۶۶

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
خداشناسی و ایمان به وجود خداوند	تردید مرد به درخت و قصد آزمایش درخت صحبت‌های موسی(ع) درباره موجودیت خدا	۵	۱۰/۴۲	۰/۵۴۲	۰/۱۵۹
پرستش خداوند و اطاعت از اوامر خداوند	رازونیز بنده بت پرست با خداوند سؤال مرد از چرایی پرستش درخت	۹	۱۸/۷۵	۰/۵۹۰	۰/۱۷۳
توکل به خدا	توکل پیرزن در مورد یافتن راه‌حل امید شیخ به خدا	۶	۱۲/۵۰	۰/۵۶۵	۰/۱۶۶
مرگ‌باوری	صحبت‌های مرد درباره دیدن عزرائیل توصیه واعظ به حاکم برای یادآوری مرگ	۵	۱۰/۴۲	۰/۵۴۲	۰/۱۵۹
ایمان به قضا و قدر	حرف‌های پیرمرد در مورد پیشامدها و اینکه دلپش را فقط خدا می‌داند.	۲	۴/۱۷	۰	۰
اخلاص داشتن در نیت و عمل	خلوص بنده در عبادت خداوند اخلاص پیر چنگی در تقدیم هنرش به خداوند	۸	۱۶/۶۷	۰/۱۹۴	۰/۰۵۷
جمع		۴۸	۰/۱۰۰	-	۱

همان‌گونه که در جدول (۷) بیان شده، تعداد کل مصادیق دریافت‌شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خدا در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب ۴۸ مورد است. از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله «ستایش و نیایش خداوند» با مجموع فراوانی ۱۰ مورد و کمترین فراوانی به مقوله «ایمان به قضا و قدر» با مجموع فراوانی ۲ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خدا، مقوله «پرستش خداوند و اطاعت از اوامر او» با بار اطلاعاتی ۰/۵۹۰ و ضریب اهمیت ۰/۱۷۳ بیشترین اهمیت و مقوله «اخلاص داشتن در نیت و عمل» با بار اطلاعاتی ۰/۱۹۴ و ضریب اهمیت ۰/۰۵۷ کمترین اهمیت را دارد.

سؤال سوم پژوهش: میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط انسان با خود چقدر است؟
جدول (۸): میزان فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه ارتباط با خود

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
سفر کردن	بازگشت بازرگان از سفر صحبت ندیم درباره خوبی سفر به سفر رفتن ندیم برای اثبات درستی حرفش	۳	۰/۸۱	۰/۳۲۷	۰/۰۲۶
قناعت داشتن و حسابگری	پند مادر موش مبنی بر سلامت در قناعت است. عادت به قناعت داشتن درویش در زندگی	۲۸	۷/۵۷	۰/۸۷۸	۰/۰۷۱
پرسشگری	سؤال‌های مرد از مرشد درباره راز درخت پژوهشگری ایاز در تحقیق از کاروان سؤال پرسیدن عیاران شهر از عیاران کوهستان	۲۰	۵/۴۱	۰/۷۶۵	۰/۰۶۱۴
علم‌ورزی	دلایل صیاد برای علاقه به یادگیری توصیه حکیم به حاکم نیشابور برای خواندن کتاب تأکید مادر موش به یادگیری	۱۸	۴/۸۶	۰/۸۷۰	۰/۰۷۰
وقت‌شناسی	درخواست مرغابی‌ها از سنگ‌پشت برای سکوت وقت‌شناسی جبرئیل در پرسیدن از خداوند درباره بنده‌اش	۱۱	۲/۹۷	۰/۶۶۵	۰/۰۵۳
زیرکی	وانمود کردن به مردن توسط روباه صحبت شاه در مورد توانمندی ریش جنابان تور پهن کردن و پنهان شدن شکارچی	۵۴	۱۴/۵۹	۰/۷۶۴	۰/۰۶۱۴
خردورزی	نتیجه‌گیری حیوانات از نقشه خرگوش پی بردن درویش به همدست شدن باغبان و دوستانش راهکار پیرمرد در بار کردن هیزم‌ها	۴۹	۱۳/۲۴	۰/۸۳۸	۰/۰۶۷
ثبات قدم داشتن در راه هدف	پافشاری پیرمرد برای مقابله با تهمت‌های ندیم غیب‌گو جدیت عیاران شهر در کارشان	۱۴	۳/۷۸	۰/۳۳۷	۰/۰۲۷
مثبت‌اندیشی	مثبت‌اندیشی گنجشک در درباره زندگی شان مثبت‌اندیشی بوذرجمهر در مورد شروع دوباره	۱۷	۴/۵۹	۰/۸۴۸	۰/۰۶۸

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
دوراندیشی	حرف‌های حضرت عیسی دربارهٔ مار در مورد احتیاط قبول نکردن هدیهٔ خلیفه به دلیل آنکه قصد آن را نمی‌دانسته	۱۵	۴/۰۵	۰/۷۸۴	۰/۰۶۳
صبر کردن	صبر موش تا خوابیدن مار صبر کردن موش تا زمان خواب باغبان	۲۴	۶/۴۹	۰/۷۹۰	۰/۰۶۳
پندپذیری	عبرت گرفتن ماهی‌ها از اعتماد به ماهی‌خوار عبرت گرفتن طوطی از کار هم‌نوعانش	۳۱	۸/۳۸	۰/۸۸۱	۰/۰۷۰۸
تلاش و کوشش در زندگی (کسب رزق حلال)	مشغول بودن مرد کاسب به دباغی تجارت فرزند تاجر برای کسب روزی کار کردن پسر پیرزن در خانهٔ دانای نابینا	۲۸	۷/۵۷	۰/۷۵۴	۰/۰۶۰۶
صیانت از جان (اعتماد نکردن به دشمن)	سکوت مرد در مقابل تهدید کاهن ترس زاغ از آمدن صیاد	۱۷	۴/۵۹	۰/۶۱۸	۰/۰۵۰
پرهیز از خرافه‌پرستی	صحبت‌های هیزمشکن دربارهٔ فال‌گیرها تأیید حرف‌های هیزمشکن توسط برادرش دربارهٔ فال‌گیرها	۵	۱/۳۵	۰/۲۵۷	۰/۰۲۱
وفای به عهد	وفای به عهد پادشاه برای بخشش دزدها مخالفت طوقی با بریده شدن بند پای خودش قبل از دوستانش	۹	۲/۴۳	۰/۲۷۲	۰/۰۲۲
فروتنی	درخواست کمک مرد دویین از دیگری پاسخ بزرگمهر در جواب مسئلهٔ پیرزن	۶	۱/۶۲	۰/۶۸۳	۰/۰۵۵
کنترل خشم	فروخوردن خشم توسط پادشاه خواست حاکم برای کنترل خشم	۲	۰/۵۴	۰/۳۵۶	۰/۰۲۹
حق‌طلبی	حق‌طلبی مرد از انوشیروان مطالبهٔ حق شاگردی	۱۹	۵/۱۴	۰/۷۶۶	۰/۰۶۱۵
جمع		۳۷۰	۱۰۰	-	۱

همان‌گونه که در جدول (۸) بیان شده، تعداد کل مصادیق دریافت‌شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خود در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب عبارت است از: ۳۷۰ مورد که از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله «زیرکی» با مجموع فراوانی ۵۴ مورد و کمترین فراوانی به مقوله «کنترل خشم» با مجموع فراوانی ۲ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خود، مقوله «قناعت داشتن و حسابگری» با بار اطلاعاتی ۰/۸۷۸ و ضریب اهمیت ۰/۰۷۱ بیشترین اهمیت را دارد و کمترین اهمیت به مقوله «پرهیز از خرافه‌پرستی» با ضریب اهمیت ۰/۰۲۱ مربوط است.

سؤال چهارم پژوهش: میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های

قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط انسان با خلق چقدر است؟

جدول (۹): میزان فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه ارتباط با خلق

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
سخاوت	هدیه دادن خلیفه به شیخ صحبت تاجر در مورد بخشش یک سکه بخشش یازده سکه به شاگرد	۷	۲/۰۶	۰/۵۱۶	۰/۰۳۵
انتخاب دوست و همراه دانا	انتخاب وزیران از میان دانشمندان انتخاب بزرگمهر به‌عنوان همراه انوشیروان	۲۳	۶/۷۶	۰/۶۹۶	۰/۰۴۷
شایسته‌سالاری	انتخاب قاضی براساس امتحان تأیید و قبول پاسخ شاگرد توسط قاضی معرفی شاگرد چهارم به حاکم برای قاضی شدن	۱۳	۳/۸۲	۰/۵۶۰	۰/۰۳۸
مشورت کردن با افراد دانا	مشورت هیزم‌شکن با برادرش مشورت با بزرگمهر در مورد الاغ	۲۴	۷/۰۶	۰/۷۲۵	۰/۰۴۹
حسن خلق	برخورد باغبان با خنده‌رویی با سه مرد برخورد مرد مارگیر با لبخند با حضرت عیسی (ع)	۲۷	۷/۹۴	۰/۸۱۲	۰/۰۵۵
نقد کردن و مخالفت با نادرستی	نقد شرایط موجود توسط مرد خرابه‌نشین تلاش برای اصلاح حرف ندیم توسط نفر سوم	۱۰	۲/۹۴	۰/۶۳۱	۰/۰۴۳
انصاف در برخورد با دیگران	انصاف دادن پادشاه به نفع هیزم‌شکن انصاف پادشاه در مورد آسیابان انصاف پادشاه در مورد فیلبان	۲۵	۷/۳۵	۰/۷۱۸	۰/۰۴۹
ظلم نکردن به مردم	رحم کردن صیاد درباره آهو حرف‌های خرنجیب درباره ظلم نکردن به آهو	۷	۲/۰۶	۰/۶۵۶	۰/۰۴۵

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
صلح‌طلبی	پیشنهاد خرگوش به شیر برای شکار مدارای مار با مرد مارگیر و پشیمانی او از نیش زدن به مردم پیشنهاد زاغ برای دوستی با موش	۵	۱/۴۷	۰/۴۸۸	۰/۰۳۳
محک زدن دیگران	آزمایش دل و جرئت موش توسط مادرش دستور پیگیری نیت و عملکرد آسیابان بعد از شش ماه	۵	۱/۴۷	۰/۶۸۵	۰/۰۴۷
رعایت ادب و احترام	رعایت ادب توسط لقمان در مقابل لطف خواجه رعایت ادب و احترام انجمن توسط حاکم	۱۲	۳/۵۳	۰/۶۶۱	۰/۰۴۵
عشق‌ورزی به خانواده	شکار کردن شکارچی برای رفع نیاز خانواده‌اش تلاش مرد برای تأمین کردن خانواده‌اش	۴	۱/۱۸	۰/۵۳۴	۰/۰۳۶
وفای به عهد	پاسخ حاکم به پیشنهاد خادمش برای کاهش پاداش صیاد وفای به عهد پادشاه برای بخشش دزدها عمل کردن تاجر به قولش و رساندن پیام طوطی	۱۶	۴/۷۱	۰/۷۲۰	۰/۰۴۹
نصیحت کردن	نصیحت طوطی‌ها با عملشان به طوطی بازرگان نصیحت‌های موسی به مرد عابد درباره عبادت کردن	۲۰	۵/۸۸	۰/۷۲۷	۰/۰۵۰
سلام کردن	سلام کردن مرد به رئیس عیاران کوهستان سلام کردن باغبان به سه مرد درخواست طوطی از رساندن سلامش به هم‌نوعانش	۱۶	۴/۷۱	۰/۶۷۱	۰/۰۴۶
سپاسگزاری	تشکر ماهی‌ها از خرچنگ دستور حاکم برای دادن پاداش به صیاد	۲۷	۷/۹۴	۰/۸۴۳	۰/۰۵۷
قانون‌مداری	صحبت‌های خرگوش در ارتباط با قانون گذاشته‌شده عقیده خرگوش درباره یکسان بودن قانون برای همه	۳۰	۸/۸۲	۰/۷۸۳	۰/۰۵۳
کمک به دیگران	کمک کردن بازرگان به درویش دانه آوردن کبوتر برای جفتش	۲۵	۷/۳۵	۰/۸۳۳	۰/۰۵۷
وظیفه‌شناسی	وظیفه‌شناسی ایاز در خدمت به سلطان مسئولیت‌پذیری غلام در انجام وظایف	۱۰	۲/۹۴	۰/۶۹۹	۰/۰۴۸
راست‌گویی و درستکاری	راست‌گویی غلام درباره هرآنچه خواجه از او می‌پرسید راست‌گویی غلام در برابر شیخ	۱۲	۳/۵۳	۰/۳۴۹	۰/۰۲۴
اقرار به نادانی (نقدپذیری)	نقدپذیری انوشیروان از حرف‌های مرد نقدپذیری مرد نسبت به حرف‌های بوذرجمهر	۹	۲/۶۵	۰/۶۷۴	۰/۰۴۶

مؤلفه‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ei)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
خوش مشربی	صحبت‌های معبر دوم در تعبیر خواب هارون خوش صحبتی مرد دوبین در مقابل حاکم	۸	۲/۳۵	۰/۶۷۹	۰/۰۴۶
مهمان‌نوازی	مهمان‌نوازی شیخ در مورد طلبکارانش مهمان‌نوازی خرها از آهو	۵	۱/۴۷	۰	۰
جمع		۳۴۰	۱۰۰		

همان‌گونه که در جدول (۹) بیان شده است تعداد کل مصادیق دریافت شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خلق در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب عبارت است از ۳۴۰ مورد که از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله‌ی «قانون مداری» با مجموع فراوانی ۳۰ مورد و کمترین فراوانی به مقوله‌ی «عشق‌ورزی به خانواده» با مجموع فراوانی ۴ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خلق، مقوله‌ی «سپاسگزاری» با بار اطلاعاتی ۰/۸۴۳ و ضریب اهمیت ۰/۰۵۷ بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «راست‌گویی و درستکاری» با ضریب اهمیت ۰/۰۲۴ کمترین اهمیت را دارد.

سؤال پنجم پژوهش: میزان اهمیت و توجه به مقوله‌های تربیت اخلاقی در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب براساس روابط انسان با خلقت چقدر است؟

جدول (۱۰): میزان فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه ارتباط با خلقت

مقوله‌ها	مصادیق	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (wj)
نگهداری از حیوانات	نگرانی جوان از آسیب دیدن گربه صحبت بزرگمهر درباره‌ی الاغ علاقه‌ی پادشاه به نگهداری از فیل	۸	۵۷/۱۴	۰/۵۵۶	۰/۶۳۰
رعایت حقوق حیوانات	مجازات نشدن راسو برای خوردن عسل مجازات نشدن سگ برای حمله به راسو پیشنهاد انوشیروان به آسیابان برای تیمار از الاغ	۶	۴۲/۸۶	۰/۳۲۷	۰/۳۷۰
جمع		۱۴	۱۰۰	-	۱

همان‌گونه که در جدول (۱۰) بیان شده است تعداد کل مصادیق دریافت شده از مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خلقت در مجموعه کتاب‌های قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب عبارت است از ۱۴ مورد که از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله‌ی «نگهداری از حیوانات» با مجموع فراوانی ۸ مورد و کمترین فراوانی به مقوله‌ی «رعایت حقوق حیوانات» با مجموع فراوانی ۶ مورد مربوط می‌شود. همچنین در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تربیت اخلاقی براساس روابط انسان با خلقت، مقوله‌ی «نگهداری از حیوانات» با بار اطلاعاتی ۰/۵۵۶ و ضریب اهمیت ۰/۶۳۰ بیشترین اهمیت و مقوله‌ی «رعایت حقوق حیوانات» با بار اطلاعاتی ۰/۳۲۷ و ضریب اهمیت ۰/۳۷۰ کمترین اهمیت را دارد.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان می‌دهد که مرکز توجه نویسنده در انتخاب داستان‌ها از میان داستان‌های کهن فارسی و منابعی که استفاده کرده، بیشتر بر مهارت خودشناسی و مردم‌شناسی متمرکز بوده است؛ به‌گونه‌ای که از منظر تربیت اخلاقی این مجموعه کتاب می‌تواند در ایجاد و توسعه مهارت‌های زندگی فردی و اجتماعی به کودک و نوجوان کمک کند. هرچند نقصان و کمبود داستان‌ها در توسعه رفتارها و تربیت زیست‌محیطی در این مجموعه کتاب به‌خوبی نمایان است و نشان از اهمیت کمتر این مؤلفه از روابط چهارگانه انسان در شش جلد برگزیده از این مجموعه داستانی دارد، مؤلفه ارتباط با خدا با ارائه دو جلد جداگانه (۵ و ۸) که در این پژوهش مورد بررسی قرار نگرفته‌اند، به‌خوبی جبران شده است.

همچنین باید توجه داشت که مخاطبان اصلی نویسنده کسانی هستند که آینده‌ساز و عضوی از جامعه فردا خواهند بود. لذا آموزش و تربیت اخلاقی فردی و اجتماعی ایشان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و این مهم می‌تواند توجیه مناسبی برای رویکرد نویسنده در تأکید بر جنبه‌های تربیت اخلاقی فردی و اجتماعی در این مجموعه داستانی باشد تا از رهگذر قصه و قصه‌گویی بتواند تربیت اخلاقی متناسب با نیاز فردای این قشر از جامعه را به ایشان عرضه نماید.

رویکرد و نگاه نویسنده به اثرگذاری بر تربیت اخلاقی کودکان با استفاده از ادبیات داستانی و قصه‌گویی همسو با تحقیقات پژوهشگران داخلی همچون محمدی (۱۳۹۴)، کهریزه (۱۳۹۷)، محمدی نصرآبادی (۱۳۹۸) و حبیب‌وند (۱۴۰۱) است. یافته‌های محققان در این تحقیقات نشان از اثرگذاری داستان و قصه‌گویی بر رشد جنبه‌های مختلف تربیتی کودکان به‌خصوص از نظر فردی و اجتماعی دارد و در تحقیقات شبه آزمایشی که گروه‌های مختلفی مشارکت داشتند نشان داده شده که

کودکان به‌خصوص دختران با استفاده از قصه و قصه‌گویی پیشرفت خوبی در رشد جنبه‌های مختلف تربیت اخلاقی فردی و اجتماعی داشته‌اند. همچنین می‌توان به نتایج محققان خارجی همچون واکر (۲۰۱۵)، یالسین (۲۰۲۱)، دل (۲۰۲۱) و ژائو (۲۰۲۱) اشاره کرد که در مقالات خود بر نتایج گرفته‌شده توسط محققان داخلی صحنه گذاشته و از تأثیر مستقیم و زیاد قصه و قصه‌گویی بر رشد تربیت اخلاقی کودکان صحبت کرده‌اند. این محققان اذعان داشتند که قصه‌ها نه تنها ابزاری در جهت رشد اخلاقی کودکان به شمار می‌آیند، بلکه می‌توانند بر توانمندی معلمان و مربیان در تربیت کودکان اثرگذار باشند. با وجود این نتایج محققان خارجی از جمله لی (۲۰۱۴) در نقطه مقابل با این نظر و ناهمسو با نتایج پژوهش حاضر است. این پژوهشگران در نتایج خود به بی‌اثر بودن داستان بر رشد اخلاقی کودکان اشاره می‌کنند و حتی در بعضی موارد به اثرگذاری معکوس آن اشاره دارند و دلیل آن را برداشت‌های متفاوت کودکان از محتوای داستان و همچنین همزادپنداری واقع‌گرایانه‌ای می‌دانند که کودک در ارتباط با داستان پیدا می‌کند و به‌جای آنکه به‌دنبال درس گرفتن از محتوای داستان باشد، در روند داستان گم می‌شود و نمی‌تواند به‌خوبی نتایج معقولی از داستان بگیرد. البته این نتیجه طرفداران کمی در میان محققان دارد و نیاز به بررسی بیشتری است.

نتایج پژوهش حاکی از به حاشیه رفتن مقوله‌های تربیت اخلاقی در روابط انسان با خداوند در شش جلد منتخب است، ولی باید توجه داشت که از تحلیل دو جلد از این مجموعه هشت‌جلدی که شامل داستان‌هایی از قرآن عظیم‌الشأن و ائمه معصومین (ع) بود صرف‌نظر شد. اما در همین شش جلد منتخب، نویسنده از گرایش‌های دینی و معنوی در تربیت اخلاقی کودکان حمایت می‌کند و با توجه به مخاطبان خویش که کودک و نوجوانان هستند سعی کرده مضامین دینی را نامحسوس و غیرمستقیم بگنجانند تا کودک و نوجوان هنگام مطالعه، مشتاقانه‌تر این مضامین را درونی سازد. رویکرد نویسنده به این منظور را می‌توان همسو با پژوهش داخلی از جمله توسلی و مشیدی (۱۴۰۰) دانست و در این مورد بین پژوهش‌های خارجی تحقیقات پژوهشگرانی از جمله ودان (۲۰۱۱) و رسمینی (۲۰۲۱) با پژوهش حاضر همسو است؛ چنان‌که محققان در پژوهش خود بر این مدعا صحنه گذاشته و نشان داده‌اند که بیان داستان‌های دینی توانسته است در بهبود رابطه کودک با مفاهیم خداشناسی و دینی کمک فراوانی کند و علاوه بر آن سبب شده است تا دلیلی اعتقادی به رعایت اخلاق در برخورد با مسائل روزمره زندگی به ایشان بدهد. همچنین این رویکرد سبب شده تا کودکان رفتاری اخلاقی‌تر از گذشته داشته باشند.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه ارتباط انسان با خود به‌عنوان مهم‌ترین و پرتکرارترین مؤلفه در میان مؤلفه‌های روابط انسانی است. از طرفی مقوله‌هایی که در مؤلفه ارتباط با خود شناسایی شده‌اند، می‌توانند در یکی از این سه دسته قرار بگیرند: ارتباطات فرد در مواقعی که مخاطب است، ارتباطات فرد در مواقعی که متکلم وحده و یا فاعل است و زندگی شخصی فرد.

نتایج حاکی از آن است که مقوله‌هایی همچون «پندپذیری»، «علم‌ورزی»، «مثبت‌اندیشی»، «خردورزی» بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت بسیار نزدیکی با مقوله «قناعت و حسابگری» دارند؛ بنابراین بهتر آن است که به‌جای شناسایی فقط یک مقوله مهم در این مجموعه داستانی مجموعه‌ای از مقوله‌ها را که بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت نزدیکی به هم دارند و در بالا به آن‌ها اشاره شد، به‌عنوان مهم‌ترین مقوله‌های تربیتی این مجموعه شناسایی نمود. این مقولات نشان از آن دارد که استفاده از این مجموعه کتب داستانی در تربیت روحیه عبرت‌پذیری و مثبت‌اندیشی می‌تواند مفید باشد.

همچنین می‌توان مجموعه مقوله‌های «صبر کردن»، «دوران‌دیشی»، «حق‌طلبی»، «پرسشگری»، «زیرکی»، «تلاش و کوشش در زندگی (کسب رزق حلال)»، «فروتنی»، «وقت‌شناسی»، «صیانت از جان (اعتماد نکردن به دشمن)» را نیز به‌عنوان دومین مجموعه از مقوله‌های پراهمیت در این مجموعه داستانی دانست که نشان از تأکید این مجموعه کتب داستانی بر شیوه تربیتی مبتنی بر عدالت و حقیقت‌جویی و صبوری است که بر زندگی شخصی فرد تأثیر بسزایی خواهد داشت.

در کنار این دو مجموعه می‌توان دسته دیگری از مقولات تربیتی شامل مقوله «کنترل خشم»، «ثبات قدم داشتن در راه هدف»، «سفر کردن»، «وفای به عهد»، «پرهیز از خرافه‌پرستی» را شناسایی کرد که با وجود آنکه در ساختن شخصیت کودک به‌عنوان فردی منطقی و متکی به علم و همچنین داشتن روابط سازنده که فرد در آن فاعل است نقشی اساسی دارند، اهمیت چندانی به آن‌ها داده نشده است.

نتایج به‌دست‌آمده در این بخش در همسویی با تحقیقات پژوهشگرانی چون قدم‌پور و همکاران (۱۳۹۷) و محمدی نصرآبادی و همکاران (۱۳۹۸) است. محققان در این تحقیقات به جنبه‌های تربیت اخلاقی فردی و اهتمام مجموعه آثار کهن فارسی اشاره دارند و مقولات تربیتی را پراهمیت گزارش کرده‌اند که در مؤلفه ارتباط با خود قرار می‌گیرند. لی (۲۰۱۴) نیز در تحقیقات خود اثرگذاری داستان‌های سنتی و کلاسیک بر مؤلفه ارتباط با خود را گزارش داده که می‌توان این گزارش‌ها را همسو با رویکرد نویسنده در استفاده از داستان‌های کلاسیک ادبیات فارسی برای تربیت اخلاقی فردی و مبتنی بر مؤلفه ارتباط با خود دانست.

در ادامه همان‌گونه که بیان شد، دومین مؤلفه از روابط انسانی با بیشترین تکرار به مؤلفه روابط انسان با خلق برمی‌گردد. در اینجا هم شناسایی فقط یک مقوله به‌عنوان مهم‌ترین مقوله در این مؤلفه به دلیل نزدیکی مقادیر ضریب اهمیت و بار اطلاعاتی کار درستی نخواهد بود. به جای این کار می‌توان مجموعه‌ای از مقولات را از این حیث شناسایی نمود که شامل مقوله‌های «کمک به دیگران»، «حسن خلق» و «قانون‌مداری» است. این مجموعه نشان از آن دارد که جنبه‌های تربیتی فرد از نظر آداب اجتماعی بیشترین تأکید را داشته است.

به‌علاوه مقولاتی همچون مقوله «نصیحت کردن»، «مشورت کردن با افراد دانا»، «وفای به عهد»، «انصاف در برخورد با دیگران»، «وظیفه‌شناسی»، «انتخاب دوست و همراه دانا»، «محک زدن دیگران»، «خوش‌مشربی»، «اقرار به نادانی (نقدپذیری)»، «سلام کردن»، «رعایت ادب و احترام»، «ظلم نکردن به مردم»، «نقد کردن و مخالفت با نادرستی» به‌عنوان دومین مجموعه از مقولات پراهمیت شناسایی شد که نشان از آن دارد که این مجموعه داستانی به‌دنبال ساختن و تربیت روحیه‌ای منطقی، عدالت‌جو و حقیقت‌طلب و متعهد در کودک و نوجوان است تا بتواند در ارتباطات خود، انسانی سازگار و مفید برای جامعه خود باشد.

در این میان مجموعه مقوله‌های «شایسته‌سالاری»، «عشق‌ورزی به خانواده»، «سخاوت»، «صلح‌طلبی»، «راست‌گویی و درستکاری» و «مهمان‌نوازی» به‌عنوان سومین دسته از مقولات شناسایی می‌شوند که اثرات مهمی نه تنها بر روابط فرد با خانواده‌اش بلکه بر زندگی شخصی فرد نیز دارند و باین‌حال تأکید چندانی روی آن‌ها صورت نگرفته است؛ اما همان‌طور که در بالا اشاره شد، در این مجموعه داستانی، در دومین دسته از مقولات پراهمیت، بر مقولاتی تأکید شده که بر زندگی شخصی فرد مؤثرند و به نظر می‌رسد نقصان و کمبودی که در اینجا مشاهده می‌شود بدین ترتیب تا حدودی برطرف شده است. دو دسته دیگر نیز که در این بخش شناسایی شد، تا حد زیادی این نقصان را پوشش می‌دهد.

نتایج به‌دست‌آمده از آن‌رو که رویکرد نویسنده در اهمیت نقش داستان در تربیت اخلاقی براساس مؤلفه روابط انسانی با هم‌نوعانش را نشان می‌دهد، با تحقیقات پژوهشگرانی از جمله قدم‌پور و همکاران (۱۳۹۷) و محمدی نصرآبادی (۱۳۹۸) همسو است. از میان تحقیقات خارجی نیز یافته پژوهش بادی (۲۰۲۳) این همسویی را نشان می‌دهد. محققان در تحقیقات خود اذعان داشته‌اند که استفاده از داستان در رشد و بهبود ارزش‌های اخلاقی در کودکان مؤثر بوده است. آشنایی کودکان با چنین ارزش‌هایی به کمک داستان سبب شده است تا در روابط خود نیز سطح بالاتری از تعهد به

ارزش‌های اخلاقی- اجتماعی را نشان دهند؛ هرچند که تحقیقات پژوهشگرانی همچون لی (۲۰۱۴)، خلاف این نظر را دارد و بیان می‌کند که داستان و قصه برخلاف آنچه انتظار می‌رفت نه تنها باعث بهبود اخلاق اجتماعی در کودکان نشده است که حتی رفتارهایی در جهت کاملاً عکس از کودکان سر زده است. با توجه به این نتایج و نتایج سایر پژوهشگران به نظر می‌رسد چنین مدعایی نیاز به بررسی بیشتری دارد.

همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که رویکرد نویسنده در این مجموعه داستانی بیشتر بر جنبه‌های تربیت فردی و اجتماعی بوده و سعی بر آن داشته تا مخاطب خود را در ماجراجویی‌هایی دخیل نماید که اثرات مستقیمی بر زندگی اجتماعی و شخصی او دارد. در این میان نقش ارتباط فرد با طبیعت تنها به عنوان محیطی برای زندگی تنزل یافته است و صرفاً بر ارتباط یک‌سویه انسان به عنوان یک مصرف‌کننده با طبیعت تکیه دارد. ریشه این نقصان را می‌توان در منابع بهره‌گیری شده برای جمع‌آوری داستان‌ها در این مجموعه جست‌وجو کرد که جزو آثار و ادبیات کهن فارسی شناخته می‌شوند.

اما بسیاری از نگرانی‌های زیست‌محیطی در دنیای کنونی به واسطه پیشرفت‌ها و دستاوردهای علمی به دست آمده در قرن اخیر است. این دستاوردها سبب شده است انسان به ارتباط تنگاتنگ پدیده‌های طبیعی پی برده و اثر فعالیت‌های انسانی بر محیط طبیعی را به خوبی درک کند. از طرفی رشد بی‌رویه جمعیت و به تبع آن فعالیت‌های انسانی در دو قرن اخیر سبب شده تا آثار حاصل از این فعالیت‌های بشری بیش از پیش نمایان شود. بنابراین مطمئناً نباید انتظار داشت که در منابعی که نزدیک‌ترین آن به زمان فعلی حداقل هشت قرن فاصله دارد، چندان به مسائلی از این دست پرداخته شود و اگر هم اشاراتی به چنین ارتباطی می‌شود، بیشتر جنبه‌های رحم و عطف نسبت به سایر مخلوقات خداوند مد نظر بوده است.

در میان پژوهش‌های صورت‌گرفته با رویکرد استفاده از داستان در جهت رشد و توسعه روابط انسان با خلقت می‌توان به پژوهش‌های دهقان و سامانی (۱۳۹۳)، نوعی و همکاران (۱۴۰۰) و کریمی و همکاران (۱۴۰۲) اشاره کرد که با پژوهش حاضر همسو است. همچنین تحقیقات پژوهشگران خارجی مانند واکر (۲۰۱۵) در همسویی با این پژوهش قرار دارد. این پژوهشگران اذعان داشته‌اند که احساسات و عطف کودکان نسبت به سایر موجودات زنده با کمک داستان برانگیخته شده است و شاهد رفتارهایی بهتر با سایر موجودات زنده توسط کودکان بوده‌اند و نتیجه مشارکت و ارتباط

کودکان با محیط‌زیست و سایر موجودات زنده در قالب داستان بر رفتارهای ایشان در بزرگسالی تأثیری مستقیم داشته است.

با توجه به آنچه ذکر شد و تبیین سؤالات پژوهش و به‌منظور بهره‌مندی عملی از این نتایج در این قسمت پیشنهادهای کاربردی ارائه می‌شود. شایان ذکر است که این پیشنهادات به‌نحوی تنظیم شده‌اند که امکان اجرایی شدن در محیط واقعی و در سطح جامعه را داشته باشد و همچنین در رشد و بهبود روابط چهارگانه انسانی در کودکان و نوجوانان مؤثر باشد.

● استفاده از مجموعه قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب در محتوای کتب آموزشی مدارس برای تقویت جنبه‌های تربیتی

مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین آثار ادبیات داستانی دوران معاصر در حوزه کودک، به‌عنوان مرجعی غنی از مضامین تربیتی و اخلاقی شناخته شده است و می‌توان از آن برای تألیف، تدوین و نشر کتب درسی در حوزه تربیت اخلاقی بهره برد.

● برگزاری دوره‌های آموزشی قصه‌گویی برای معلمان
با توجه به تأثیر شیوه بیان و روش قصه‌گویی در افزایش تأثیرپذیری مخاطب از داستان و به‌منظور ارتقای توانمندی‌های معلمان در تدریس اصول اخلاقی از طریق کتب داستان، می‌توان با برگزاری دوره‌های آموزشی قصه‌گویی و روش‌های مختلف قصه‌گویی با محوریت داستان‌های مجموعه قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب برای معلمان و مربیان تربیتی زمینه مساعدی برای بهره‌گیری از این روش در مدارس و نهادهای آموزشی فراهم آورد.

● برگزاری جلسات معرفی کتاب و مسابقات کتاب‌خوانی با محوریت مجموعه کتب قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب

برگزاری برنامه‌هایی از این دست با محوریت این مجموعه داستانی سبب می‌شود تا پیام‌های اخلاقی و تربیتی کتاب به‌طور صحیح به مخاطب کتاب منتقل شود و از طرفی سبب علاقه‌مندی بیشتر شرکت‌کنندگان به موضوعات اخلاقی خواهد شد. همچنین ایجاد امکانی برای حضور والدین و مربیان تربیتی کودک در این برنامه فرصتی است تا ایشان با اهمیت و نیازمندی‌های تربیت اخلاقی کودک، چگونگی روش‌های رشد و توسعه روابط چهارگانه انسانی در کودک و استفاده از مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب به‌منظور تربیت اخلاقی کودک براساس مؤلفه‌های چهارگانه روابط انسانی آشنا شوند و از آن در مسیر تعالی و رشد کودکان و دانش‌آموزان خود بهره ببرند.

- افزایش کیفیت در چاپ و نشر مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب و سهولت دسترسی به این مجموعه:

مصور نمودن این مجموعه داستانی با تصاویری مرتبط با داستان‌ها و طراحی شکیل و مناسب بر روی هر جلد از این مجموعه سبب جذب بیشتر مخاطب و برقراری ارتباطی محکم‌تر و البته طولانی‌تر بین مخاطب و این مجموعه داستانی خواهد شد. از طرفی افزایش کیفیت کاغذ چاپ‌شده برای این مجموعه علاوه بر دوام بیشتر این مجموعه سبب خواهد شد تا مصورسازی و طراحی روی جلد این مجموعه نمایان‌تر و جلوه‌مناسب‌تری به خود بگیرد. همچنین به منظور ترویج کتاب‌خوانی در کودکان و نوجوانان و ایجاد فضاهای مناسب برای دسترسی به این مجموعه داستانی می‌توان با تهیه و توزیع این مجموعه در منابع کتابخانه مدارس و سایر کتابخانه‌های عمومی در سطح جامعه زمینه مناسبی را به منظور توزیع و امانت دادن این مجموعه داستانی جهت آشنایی و مطالعه این اثر کم‌نظیر توسط کودکان فراهم آورد.

- تهیه برنامه‌ها و تولید محتوای دیجیتال از مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب

مجموعه داستانی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب به واسطه بهره‌گیری از منابع ارزشمند و سرشار از مضامین اخلاقی مرجع مناسبی در زمینه ایجاد محتوا برای ابزار دیجیتال امروزی است. از این مجموعه داستانی می‌توان در تهیه و ساخت فیلم، کارتون و یا پویانمایی بهره برد. همچنین به منظور دسترسی همیشگی و در همه‌جا به این مجموعه ارزشمند می‌توان به ایجاد نسخه‌های دیجیتالی این مجموعه در قالب کتاب‌های دیجیتال و کتاب‌های صوتی توجه ویژه نمود.

- تألیف و نشر کتب و مجموعه‌های داستانی مکمل مجموعه کتب قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب در ارتباط با خلقت

به منظور تکمیل اهداف تربیتی این مجموعه ارزشمند باید به تألیف و نشر دیگر کتب داستانی اقدام نمود؛ به نحوی که حاوی مقولات تربیت اخلاقی مبتنی بر مؤلفه رابطه انسان با خلقت باشد و بتواند به مسائل و چالش‌های زیست‌محیطی دنیای امروز بپردازد تا بدین ترتیب زمینه مناسبی برای آشنایی بیشتر کودکان در این خصوص را فراهم آورد.

منابع

۱. آذرزیدی، مهدی. (۱۳۳۵). مجموعه ۸ جلدی کتاب داستان‌های خوب برای بچه‌های خوب. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۲. ابوجعفری، مهدی. (۱۳۸۰). آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن. جلد ۲. تهران: انتشارات سمت.
۳. بهشتی، سعید، و شکری‌نیا، محمدعلی. (۱۳۹۰). جایگاه طبیعت در تربیت انسان از دیدگاه قرآن کریم. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۲(۱۹)، ۳۸-۹.
۴. توسلی، طیبه، و مشیدی، زینب. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کیفی متون کتب فارسی مقطع ابتدایی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ براساس پرداختن به فضایل سه‌گانه اخلاق اسلامی. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، ۱۶(۳۸)، ۱۰۳-۱۲۶.
۵. جیمز، ویلیام. (۲۰۱۰). تربیت اخلاقی در دوران کودکی. انتشارات دانشگاهی.
۶. حبیب‌وند، معصومه. (۱۴۰۱). ارزش‌های تربیتی داستان، در ادبیات کودکان و نوجوانان. یازدهمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات زبان، ادبیات، فرهنگ و تاریخ.
۷. حدادی مجومرد، زهره، و کمال‌الدینی، سید محمدباقر. (۱۳۹۸). تحلیلی بر بازنویسی قصه‌های کلیله و دمنه اثر مهدی آذرزیدی. فرهنگ یزد، ۱(۳)، ۸۴-۶۹.
۸. حسنی، محمد. (۱۳۹۳). بررسی سیر تحولات برنامه‌دستی تربیت اخلاقی در ایران با تأکید بر دوره عمومی. مطالعات برنامه‌دستی، ۹(۳۳)، ۵۷-۹۲.
۹. دهقان، علی، و سامانی، معصومه. (۱۳۹۳). مقایسه درون‌مایه اخلاقی حکایات کلیله و دمنه و داستان‌های هانس کریستین اندرسن. پژوهشنامه ادبیات تعلیمی (پژوهشنامه زبان و ادبیات فارسی)، ۶(۲۴)، ۹۹-۵۹.
۱۰. دهقانی، شهلا، و بلندهمتان، کیوان. (۱۳۹۶). تربیت اخلاقی مبتنی بر ادبیات داستانی: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. نشریه نظریه و عمل در برنامه‌دستی، ۵(۱۰)، ۳۲-۵.

۱۱. ذوالفقاری، حسن. (۱۳۸۸). طبقه‌بندی قصه/داستان‌های سنتی فارسی (نقد و بررسی، شکل‌شناسی و گونه‌شناسی داستان‌های فارسی). **جستارهای نوین ادبی**، ۴۲(۳)، پیاپی ۱۶۶، ۲۳-۴۵.
۱۲. فرهود، داریوش. (۱۳۸۶). مروری بر تاریخچه اخلاق همراه با گردآوری زمینه‌های گوناگون اخلاق. **اخلاق در علوم و فناوری**، شماره ۱ و ۲، ۱-۶.
۱۳. قدم‌پور، عزت‌اله، کلانتر، جهانگیر، و حیدریانی، لیلا. (۱۳۹۷). تأثیر آموزش هوش اخلاقی به‌شیوه قصه‌گویی بر بخشودگی بین‌فردی دانش‌آموزان. **پژوهش در نظام‌های آموزشی**، ۱۲(۴۱)، ۷۳-۸۹.
۱۴. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. (۱۳۹۵). صفحه اصلی، سامانه شفافیت، سلامت اداری. **انتشار اطلاعات قابل استفاده برای کسب‌وکارها، گروه سنی در کانون پرورش**.
۱۵. کریمی، وجیهه، حسن‌پوران، فرزانه، و محمدی‌ده‌چشمه، حمزه. (۱۴۰۲). تحلیل آموزه‌های تربیتی در داستان‌های برگرفته از کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه در مجموعه آثار آذریدی. **مطالعات ادبیات کودک**، ۱۴(۲۵)، ۵۸-۷۳.
۱۶. کهریزه، مهناز، رضاییان فرجی، حمید، و زندی‌پور، طیبه. (۱۳۹۷). تأثیر قصه‌گویی بر هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان دختر کلاس اول ابتدایی. **سلامت روان کودک (روان کودک)**، ۵(۲)، ۷۲-۸۲.
۱۷. محمدی نصرآبادی، محدثه، علوی لنگرودی، سید کاظم، زندوانیان، احمد، و استبرقی، مهدیه. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش ارزش‌های اخلاقی (از طریق قصه‌گویی و پویانمایی) بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی. **تفکر و کودک**، ۱۰(۲)، ۱۷۹-۲۰۰.
۱۸. محمدی، مهدی، و سیفی، فریده. (۱۳۹۴). مفاهیم اخلاقی در آیینة داستان‌های ترجمه‌شده برای کودکان و نوجوانان. **ماهنامه معرفت**، ۲۴(۲)، ۵۹-۷۲.
۱۹. نوعی، سارا، اشرف‌زاده، رضا، و فخراسلام، بتول. (۱۴۰۰). بررسی مؤلفه‌های رشد اخلاقی کودک در داستان‌های احمدرضا احمدی (با رویکرد به نظریه یادگیری

اجتماعی). پژوهشنامه ادبیات تعلیمی (پژوهشنامه زبان و ادبیات فارسی)، ۱۳(۵۲)،

۱۸۷-۲۰۹.

20. Baumhart, R. (1968). **Ethics in Business**. Holt, Rinehart and Winston.
21. Body, A., & Lacny, J. (2023). Philanthropic tales: A critical analysis of how philanthropic citizenship is represented in children's picture-books – problems and possibilities. *Education, Citizenship and Social Justice*, 18(2), 182–196. <https://doi.org/10.1177/17461979211061798>
22. Chatman, S. (1978). **Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film**. Cornell University Press.
23. Dal, S., & Öztep, C. (2021). Content Analysis of Stories for Preschoolers about Honesty. *Education Quarterly Reviews*, 4(3), 541-556.
24. Lee, K., Talwar, V., McCarthy, A., Ross, I., Evans, A., & Arruda, C. (2014). Can classic moral stories promote honesty in children? *Psychological science*, 25(8), 1630-1636.
25. MacKinnon B. & Fiala A. (2018). **Ethics: theory and contemporary issues (Ninth)**. Cengage.
26. Rasmini, N. W., & Karta, I. W. (2021). Analysis of the Impact of Storytelling Methods on Early Childhood Religion and Moral Development. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 6(3), 1147-1157.
27. Vaden, V. C., & Woolley, J. D. (2011). Does God make it real? Children's belief in religious stories from the Judeo-Christian tradition. *Child development*, 82(4), 1120-1135.
28. Walker, C. M., Gopnik, A., & Ganea, P. A. (2015). Learning to Learn from Stories: Children's Developing Sensitivity to the Causal Structure of Fictional Worlds. *Child Development*, 86(1), 310–318. <http://www.jstor.org/stable/24696131>
29. Yalçın, V. (2021). Moral Development in Early Childhood: Benevolence and Responsibility in the Context of Children's Perceptions and Reflections. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 16(4), 140-163.
30. Zhao, Y. (2021). **Analysis on the Moral Education Value of Picture Books**. In 2021 4th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2021) (pp. 707-710). Atlantis Press.